

JAIN DARSHAN

June 2005

Published by
Indira Mansukhlal Doshi Memorial Trust

Editor: Manu Doshi

VOL. 15 NO. 06

उम्मग्ग देसणा मग्गनासणा देवदच्च हरणेहि ।
दंसणमोहं जिगमुणि चेइअ संघाइ पडिणीओ ॥

**Ummagga Desanā Magganāsanā, Devdavva Haranehim;
Dansanamoham Jinamuni, Cheiya Sanghāi Padinio**

Providing wrong guidance, dissuading from the right path, misappropriation of temple-amount, and impeding the monk, monastery and religious order lead to acquisition of perception-deluding Karma.

--- Karmagranth

DEV DRAVYA

To many people the traditional concept of Dev Dravya seems confusing and out of tune with the time. We are being asked to clarify the concept in light of canonical stipulations. We are therefore writing about that concept at some length.

Jain tradition specifies seven main accounts to which the receipts of a Jain Sangh (the religious order) can be credited. Dev Dravya (the amount earmarked for temple construction) and Sādhāran Dravya (operational cost, amount for well-being of the community, etc.) are the most significant of them. It is obvious that the amount received for a particular cause should be used for that purpose. As far as donations are concerned, no problem would arise, because the donors would normally specify the purpose of the donations. In the case of other receipts, the question arises whether the amount should be used exclusively for the temple or can also be used for other purposes like education, Swāmivātsalya, social well-being, etc. The former view is related to the concept of Dev Dravya.

The concept of Dev Dravya does not seem to have been well-defined, nor is there any historical evidence to state when the concept came into being. The original Āgamic literature known as Ang Sutras does not make mention of Dev Dravya. That also seems to be true of other scriptures composed thereafter, till the earlier part of Christian era. This can be seen from the fact that while dealing with the perception-deluding Karma in Adhyāy 6, the Tattvārtha Sutra states: Kevalishrutasanghadharmadevāvarnavādo Darshanamohasya (केवलि श्रुत सङ्घ धर्म देवाऽवर्णवादो दर्शनमोहस्य ॥). It means, 'Slandering the omniscient Lords, scriptures, religious order, scriptural precepts and deities lead to perception-deluding Karma.' The Sutra thus does not make mention of Dev Dravya as a cause. The term was perhaps not in use that time. The concept should have therefore arisen at a later date.

Jains of both denominations believe that temple worship has been going on since time immemorial, but there is no evidence to substantiate that belief. Judging from the historical perspective it can be said that there were no Jain temples in the times of Lord Mahavir. It is not possible to say when the temples actually came into being. Since the idol worship is, however, acceptable to Shwetāmbaras as well as to Digambaras, it can be surmised that the temples might have come into existence prior to the cleavage between the two. That would

place the starting of temple-worship around the third century CE.

By about the fifth century the idol worship might have been well established and the temples were set up at various places. That created a demand for the knowledgeable persons, who could consecrate the idols and also perform various other rituals. In the Shwetāmbar sect, that led to the rise of renegade monks known as Yatis. They used to stay in the temple complex and hence came to be known as Chaityavāsis. They took care of the temple property and used it for maintenance of the temples as well as for other purposes like getting copies of the sacred literature, etc. In the course of time, however, the conditions deteriorated. Being the custodians of the temples, they began to avail of the temple wealth for their personal comfort and started living in affluence.

It is possible that the concept of Dev Dravya could have been introduced by them and in the course of time it might have taken deep roots. There is a strong tradition amongst Shwetāmbar Moortipoojaks that all the unspecified incomes of a temple constitute Dev Dravya; it is very sacred and canons forbid using it for any purpose other than those of construction, renovation and expansion of the temples. Diverting it towards any other (even religious) purpose would attract the bondage of inordinately lasting Mohaniya (deluding) Karma.

This concept seems to have been based on the verse quoted at the top of this article. It occurs at serial number 56 in Part 1 of Karmagranth, which was composed by Devendrasuri. While specifying the factors which attract the perception-deluding Karma as given in Tattvārtha Sutra, the verse also mentions Dev Dravya as an additional factor. But the term used is Dev Dravya Haran. It means misappropriation of the temple wealth, which is obviously objectionable. It can therefore be implied that the use of Dev Dravya for other genuine purposes was not objectionable to the author.

Devendrasuri was a contemporary of Vastupāl-Tejpāl and his death seems to have occurred in 1281. As such, it can be said that up to the 13th century there were no strictures against the use of Dev Dravya for wholesome purposes. Moreover, there are no strictures attached to such use in other traditions. Digambar vocabulary prepared by Bālchandra Siddhāntashāshtri under the title Jain Laxanāvāli does not make mention of Dev Dravya; nor are there any restrictions among Digambers against the use of temple wealth for other purposes because Bhattāchāryas, who are in charge of temples, have been using the temple wealth for various purposes at their discretion. Sthānakwāsīs do not believe in idol-worship and hence they cannot have any concept of temple wealth. As such, it is hardly surprising that the vocabulary prepared by Shatāvadhāni Gulābchandji does not make mention of Dev Dravya. The objection against use of Dev Dravya for other purposes is thus restricted to Shwetāmbar Moortipoojak sect and particularly to the Tap Gachchha. That Gachchha was set up in 1228 under the leadership of Jagatchandrasuri during the lifetime of Devendrasuri.

Even though the temple worship might have come into being during the earlier part of the Christian era, there were not many temples till the advent of the Solanki dynasty in Gujarat, and many of them could have been of temporary character. This is evidenced by the fact that even the main temple on Shatrunjay Hill had been of wood till the twelfth century. Jainism in Gujarat and Marwad was in ascendancy during that time and there was an increasing demand for temples. The monumental Vimalvasahi on Mt. Äbu by Vimalshā had given a boost to the construction of gorgeous temples. The booming economy during the reigns of Siddharāj and Kumārpāl helped it. That period was thus notable for construction of many temples, some of them gorgeous, at places like Pātan, Tārangā, Karnāvati (present Ahmedabad), Khambhāt, Shatrunjay, etc. That culminated in the construction of Vastupāl-Tejpāl complexes on Mt. Äbu and Mt. Girnār during the 13th century.

This came to a virtual halt during the medieval times after the advent of Muslim rule. There was no safety of the temple property, because the Muslim rulers took pride in being called iconoclasts. As such, they were out to break the idols and loot the property of temples. That changed during the Mughal period with the introduction of the policy of tolerance. Moreover it was the period of peace and prosperity. That gave incentive to temple-construction and many Jain temples came into being.

In order to boost the income of temples, the procedure of allocating the ritual-performance to the highest bidder came into existence. Since the bidding is done in terms of quantity of Ghee, it came to be known as Gheeboli. Though the concept of Dev Dravya was in existence prior to that, the problem associated with it arose after the commencement of Gheeboli. There is reason to believe that the procedure could have started during the Mughal period. Simultaneously, a new interpretation was given to the above-mentioned verse of Karmagranth with a view to avoiding the diversion of temple resources to other activities. It was held that using Dev Dravya for any other purpose would lead to virtually infinitely lasting deluding Karma.

Such restrictions on the use of Dev Dravya could have been justifiable at that time, when it was necessary to have more temples. The conditions have, however, changed since then. Now there is no shortage of temples. On the contrary there are too many of them at places like Shatrunjay, Pātan, Ahemdabad, Khambhāt and Surat. In the absence of clear definition of the term, not only the cash from Bhandārs, but the entire income from Gheeboli on every occasion is treated as Dev Dravya. There is thus heavy accumulation of Dev Dravya at several places of pilgrimage and the amount so accumulated cannot be diverted to any other purpose, howsoever wholesome and essential it may be. It is therefore worthwhile to reexamine the concept of Dev Dravya and its relation with the deluding Karma.

The Jain canonical literature deals at length with the kinds of Karma, its bondage, duration, etc. There are mainly eight kinds of Karma. Of those, the deluding Karma hurts the most and the spiritual pursuit mainly consists of overcoming the same. That Karma is of two types, viz. perception-deluding and character-deluding. Its maximum duration is stipulated as 7000 trillion Sāgaropams. The concept of a Sāgaropam cannot be expressed in numerical terms and is almost beyond comprehension. But the name itself shows that it is comparable to an ocean. As mentioned above, the canonical literature does not say anything about Dev Dravya, but it is currently held that by diverting Dev Dravya to other purposes one would acquire the perception-deluding Karma lasting for 7000 trillion Sāgaropams.

It should, however, be noted that the said duration relates to the maximum limit; it does not mean that every deluding Karma would last that long. The canons also stipulate the minimum limit, which has been set at an Antarmuhurta, which means less than 48 minutes. The actual duration of the deluding Karma would thus range from an Antarmuhurta to 7000 trillion Sāgaropams depending upon the intensity with which it is acquired. Moreover, the verse quoted above refers to the misappropriation of Dev Dravya, not to using it for wholesome purposes. The later Āchāryas seem to have deemed every alternative use of the temple-wealth as misappropriation and stipulated the maximum penalty with a view to preventing the temple wealth from being diverted to other uses.

Thus there does not happen to be canonical sanctity behind the traditional concept of Dev Dravya. The tradition is, however, so strong that the custodians of the temple property cannot dare to use it for any other purpose. This has resulted in heavy accumulation of Dev Dravya at several places, while other accounts remain starved. If the accumulated wealth under Dev Dravya is not put to use for social well-being etc. there is the danger of that wealth being taken over by the Government under some pretext. This has actually happened in case of Kesariāji, which has been treated by the Government of Rajasthan more or less like a multi-communal Trust. Unfortunately that has not opened the eyes of the Jain community.

In absence of the canonized stipulations for the traditional approach, the question of using Dev Dravya could have been debated on various occasions, but we do not have any record thereof. The matter, however, came to a fore during the last century. That time Āchārya Vallabhsuri was of the opinion that the concept of Dev relates to the post-Kaivalya state of the Lords. As such, the income derived from the rituals pertaining to pre-Kaivalya stages need not be treated as Dev Dravya. Several other Āchāryas differed from that view and remained stuck to the conventional viewpoint. The difference of opinions in that respect prevails even now,

.....continued on the last page

શ્રી સંતબાલજી મહારાજ

g;y; akn; c;;i;u...

રમણલાલ ચી. શાહ

મહારાજશ્રીએ ભાલનળકાંઠાના પ્રદેશને પોતાના પ્રયોગનું કેન્દ્ર બનાવ્યું. એ માટે ગુંદીમાં આશ્રમ સ્થપાયો.

આજે તો હવે અસ્પૃશ્યતા, ઢેડભંગી વગેરેને અડવાની વાત ભારતમાંથી લગભગ નિર્મૂળ થઈ છે. પરંતુ આઝાદી પહેલાનાં યુગમાં તો અસ્પૃશ્યતા ગામેગામ જોવા મળતી. ભંગીવાસ જુદા હોય અને લોકો પણ ગંદકીભર્યું અપમાનિત અને પરોપજીવી જીવન જીવતા હતા. એ સમયે મહાત્મા ગાંધીજીએ સમગ્ર ભારતમાં અસ્પૃશ્યતા-નિવારણની મોટી ઝુંબેશ ઉપાડી હતી. ગાંધીજીએ ઢેડ-ભંગી માટે 'હરિજન' શબ્દ પ્રચલિત કર્યો હતો.

ગાંધીજીને અનુસરીને મહારાજશ્રીએ પણ પોતાના જનહિતના કાર્યોમાં અસ્પૃશ્યતા નિવારણને સ્થાન આપ્યું હતું. તેઓ જ્યાં જાય ત્યાં હરિજનો માટેના વિસ્તારમાં આંટો મારી આવતા. ઢેડ-ભંગી માટે મહારાજશ્રી 'ઋષિ' શબ્દ પ્રયોજતા. સાણંદમાં એમણે 'ઋષિ બાલમંદિર'ની સ્થાપના કરાવી હતી. હરિજનોના વિસ્તારમાં એક ચક્કર લગાવીને એકાદ ઘરેથી ગોચરી પણ વહોરતા. એ જમાનામાં રૂઢિચુસ્ત સમાજમાં આનું કાર્ય ભારે સાહસિક ગણાતું. એટલે ક્યારેક મહારાજશ્રી પર લોકો ધૂળ ઉડાડતા, હુરિયો બોલાવતા, અપમાનિત કરતા, પરંતુ મહારાજશ્રી એવું કરનાર પ્રત્યે ક્ષમાભાવ રાખી હરિજન વિસ્તારમાં જવાના પોતાના નિર્ણયને મક્કમતાથી વળગી રહેતા. ક્યારેક હરિજનોની દુર્દશા જોઈને એમની આંખમાં આંસુ આવતાં. ક્યારેક એ માટે તેઓ ઉપવાસ કરતા, ક્યારેક સાંજની પ્રાર્થનાસભામાં તેઓ તે વિશે પોતાના વિચારો અને અનુભવો રજૂ કરતા. એક વખત એક ગામમાં મહારાજશ્રી એક બાંકડા પર બેસી જાહેર પ્રવચન આપી રહ્યા હતા. એવામાં બાંકડાનો માલિક ત્યાં આવી પહોંચ્યો. એણે મહારાજશ્રીને પોતાના બાંકડા પરથી ઊઠી જવા કહ્યું તો જરા પણ આનાકાની વગર મહારાજશ્રી ઊઠી ગયા અને બાકીનું ભાષણ ઊભા ઊભા પૂરું કર્યું હતું.

એક વખત મહારાજશ્રી ભાલપ્રદેશમાં કોઠ ગામમાં ચાતુર્માસ રહ્યા હતા. રોજ વ્યાખ્યાન તથા રાતની પ્રાર્થનાસભામાં જૈનો કરતાં અજૈન વધુ આવતા. તે બધા ઉપર મહારાજશ્રીનો ખૂબ પ્રભાવ પડ્યો હતો. કેટલાક તો મહારાજશ્રીને દેવપુરુષ ગણાતા. પ્રાર્થનાસભામાં અમુક દિવસે મહારાજશ્રી વાર્તા કહેતા. એટલે એમના વ્યાખ્યાનમાં બાળકો પણ આવતા.

ચાતુર્માસના દિવસોમાં છેલ્લે દિવાળી, બેસતું વર્ષ અને કાર્તિકી પૂર્ણિમા પણ આવે. જ્યારે બેસતું નવું વર્ષ હતું ત્યારે એક માજી સવારે પાંચેક વાગે ઘરેથી આરતી સળગાવીને મહારાજશ્રીના ઉતારા પાસે આવ્યાં. સાથે બીજી કેટલીક સ્ત્રીઓ અને કેટલાક ભાઈઓ પણ હતા. માજીએ બૂમ પાડી, 'મહારાજશ્રી બહાર આવો. આજે સપરમો દિવસ છે. અમારે તમારી આરતી ઉતારવી છે.'

મહારાજશ્રી બહાર ન આવ્યા, પણ ઉચ્ચ સ્વરે એમને આગ્રહપૂર્વક સમજાવ્યું કે 'માજી ! જૈન સાધુની આરતી ન ઉતારાય. માણસની આરતી ન ઉતારાય. મંદિરમાં ભગવાનની આરતી ઉતારાય.'

માજી છેવટે માની ગયાં. એમને મહારાજશ્રીમાં શ્રદ્ધા એટલા માટે થઈ ગયેલી કેમ કે તેઓ પોતાના માંદા દીકરાને મહારાજશ્રીનાં દર્શન કરાવવા લઈ આવેલા અને મહારાજશ્રીએ કહ્યું કે 'એને સારું થઈ જશે.' અને બીજે જ દિવસે એને સારું થઈ ગયેલું.

એક વખત ગુજરાતની ધારાસભાની ચૂંટણીમાં ધંધુકામાંથી મહારાજશ્રીના ભક્ત શ્રી ગુલામ રસુલ કુરેશી કોંગ્રેસના ઉમેદવાર તરીકે ઊભા હતા. એક ગામમાં રાત્રિસભામાં મહારાજશ્રીએ શ્રી કુરેશીને મત આપવા માટે ભાષણ કર્યું. તે વખતે સભામાં ધાંધલ મચી ગઈ. કોઈક યુવાનો બોલ્યા, 'સાધુનાં લૂગડાં ઉતારીને કોંગ્રેસની સેવા કરો.' એ વખતે મહારાજશ્રીથી આકોશમાં બોલાઈ જવાયું, 'આ લૂગડાં શું છે તે પહેલાં જાણો, પછી ઉતારવાની વાત કરો. એ વિશે જાણવું હોય કે ચર્ચા કરવી હોય તો મને ઉતારે મળો.'

સભા પૂરી થઈ. મહારાજશ્રી ઉતારે આવ્યા. પણ ચર્ચા કરવા કોઈ આવ્યું નહિ. એ દિવસે મહારાજશ્રી અડધી રાત સુધી પોતાની પાટ પર ધ્યાનમાં બેસી રહ્યા. સાધુ તરીકે પોતે કોધ કર્યો એ બદલ પશ્ચાત્તાપ કર્યો. પેલા યુવાનોની મનોમન ક્ષમા માગી અને ક્ષમા આપી. પેલા યુવાનોને પણ પશ્ચાત્તાપ થયો. તેઓ ઉતારે માફી માગવા આવ્યા ત્યારે મહારાજશ્રીએ એમને કહ્યું, 'સભામાંથી પાછા આવીને મેં તો મનોમન તમારી માફી માગી લીધી છે અને તમને માફી આપી દીધી છે.'

એક વખત મહારાજશ્રીનું ચાતુર્માસ ધોળકામાં હતું ત્યારે બૃહદ મુંબઈ રાજ્યનું વિભાજન અને મહાગુજરાતની રચના માટે આંદોલન શરૂ થયું હતું. પરંતુ મહારાજશ્રી ત્યારે બૃહદ મુંબઈ રાજ્ય ચાલુ રાખવાના હિમાયતી હતા અને એ અંગે નિવેદનો પ્રગટ કરતા હતા જે વર્તમાનપત્રોમાં પણ છપાતાં હતાં. આથી કેટલાંક સ્થાપિત હિતો તરફથી મહારાજશ્રી વિરુદ્ધ પ્રચાર થતો અને પત્રિકાઓ પણ છપાતી. એમાં એક પત્રિકા અશિષ્ટ ભાષામાં છપાઈ હતી. ધોળકાના સ્ટેશને કોઈક ફેરિયો મહારાજશ્રી માટેનું એનું અશિષ્ટ મથાળું બોલીને આ પત્રિકા વેચતો હતો. એથી ઉશ્કેરાઈને ગુંદી આશ્રમના મહારાજશ્રીના કોઈ ભક્તે પેલા ફેરિયાને માર માર્યો. આ વાતની મહારાજશ્રીને ખબર પડી ત્યારે ફેરિયાને માર પડ્યો એ બદલ તેમને બહુ દુઃખ થયું. તેઓ આવી નિંદાથી પર હતા. આ ઘટનાથી તેમના મનમાં રોષ-આકોશની કોઈ પ્રતિક્રિયા થઈ નહિ. એમણે ગુંદી આશ્રમમાં લેખિત સંદેશો મોકલાવ્યો કે કોઈએ આવી અશિષ્ટ પત્રિકા માટે ઉશ્કેરાવું નહિ. એમના હૃદયમાં માત્ર આજીવિકા ખાતર પત્રિકા વેચનાર ફેરિયા પ્રત્યે અનુકંપા જ હતી.

મહારાજશ્રીએ લોકકલ્યાણનું ઘણું કાર્ય કર્યું. એમની પ્રેરણાથી ગુંદી, મુંબઈ, અમદાવાદ, રાણપુર, રામપુરા-ભંકોડા, ઇન્દોર વગેરે સ્થળે પ્રાયોગિક સંઘ, માતૃસમાજ ઉદ્યોગગૃહ, ઔષધાલય, છાત્રાલય, ખેડૂતમંડળ વગેરે વીસ જેટલી સંસ્થાઓ સ્થપાઈ હતી જે આજે પણ કાર્યરત છે.

મહારાજશ્રીના એક મુખ્ય અંતેવાસી તે શ્રી મહિાભાઈ પટેલ. તેઓ મિયાંગામ-કરજણના વતની હતા. ઈ.સ. ૧૯૪૩માં મહારાજશ્રીનું પ્રવચન એમણે કરજણમાં સાંભળ્યું. એથી તેઓ એટલા બધા પ્રભાવિત થઈ ગયા કે પછીથી તેઓ મહારાજશ્રી જ્યાં હોય ત્યાં એમનાં પ્રવચનો સાંભળવા જતા. સાણંદના ચાતુર્માસથી તેઓ માતાપિતાની રજા લઈ, આજીવન બ્રહ્મચારી તરીકે મહારાજશ્રી સાથે જોડાઈ ગયા અને વિહારમાં પણ તેમની સાથે જ રહ્યા. તેઓ મહારાજશ્રીના વિહાર, મુકામ, વ્યાખ્યાન, વિચાર-ગોષ્ઠી વગેરેની રોજરોજની નોંધ રાખવા લાગ્યા. એમણે લખેલી એ રોજનિશિ 'સાધુતાની પગદંડી'ના નામથી છ ભાગમાં પ્રકાશિત થઈ છે.

સ્વ. શ્રી મણિભાઈ સંતબાલજી સાથે ઈ.સ. ૧૯૪૪માં જોડાયા તે પછી મહારાજશ્રીના કાળધર્મના સમય સુધી સાથે જ રહ્યા હતા. એમણે મહારાજશ્રી સાથે સતત ૨૬ ચાતુર્માસ ગાળ્યાં. એમણે ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર, કચ્છ, રાજસ્થાન, મહારાષ્ટ્ર, મુંબઈ, મધ્યપ્રદેશ, ઉત્તરપ્રદેશ, ઓરિસ્સા, બિહાર, બંગાળ, દિલ્હી, પંજાબ એમ ઘણા પ્રદેશોમાં વિહાર કર્યો. એમણે લગભગ સાડા ત્રણ હજાર ગામોનો સંપર્ક થયો અને આશરે તેર હજાર માઈલનો વિહાર કર્યો હતો. એમાં અનેકવિધ અનુભવો થયા હતા. ઘણે ઠેકાણે ગોચરી-પાણીની ઉતારા માટે રહેકાણની ઘણી તકલીફો પડી હતી. પરંતુ તેઓએ પોતાના નિયમોમાં બાંધછોડ કરી નહોતી.

મણિભાઈ પટેલની જેમ મહારાજશ્રી સાથે જીવનપર્યંત રહેનાર બીજા અંતેવાસી તે 'સંતશિશુ, મીરાંબહેન. (હું ન ભૂલતો હોઉં તો તેઓ અમારા પાદરનાં વતની અને એમનું જન્મનામ બીજું હતું) ખાદીધારી, નિયમિત કાંતનાર, બુલંદ મધુર સ્વર ભજનો લલકારનાર મીરાંબહેનને મહારાજશ્રીનો સારો આશ્રય મળી ગયો. મીરાંબહેન મહારાજશ્રીને પોતાની મા તરીકે ઓળખાવે અને મહારાજશ્રી મીરાંબહેનને બદલે 'મીરુભાઈ' કહીને બોલાવે. આટલી સ્વજન જેટલી આત્મીયતા બંને વચ્ચે થઈ હતી.

મણિભાઈની જેમ મીરાંબહેને મહારાજશ્રી સાથે ઘણા પ્રદેશોમાં ફરીને એમની સરભરા કરી છે અને 'સંતબાલ મારી મા' નામની પુસ્તિકામાં પોતાના યાદગાર પ્રસંગો લખ્યા છે. મણિભાઈ અને મીરાંબહેન ઉપરાંત કાશીબહેન, અંબુભાઈ, નવલભાઈ શાહ, ફલજીભાઈ ડાભી, લલિતાબહેન, ચચંલબહેન, ટી.જી. શાહ, મનુભાઈ પંડિત, ગુલામ રસુલ કુરેશી, શ્રી જ્ઞાનચંદ્રજી, વીરચંદભાઈ ઘેલાણી, મણિબહેન પટેલ, પ્રભાબહેન અજમેરા, વનિતાબહેન વગેરે વગેરે કેટલા બધાએ મહારાજશ્રી પાસે સમાજસેવાની દીક્ષા લીધી હતી. તેઓમાંના કેટલાકે પોતાના અનુભવો વર્ણવ્યા છે.

મહારાજશ્રીએ ગામે ગામ ફરી, સભાઓ યોજી તથા વ્યક્તિગત સંપર્ક કરી લોકોને સુધાર્યા હતા. નળ સરોવરના વિસ્તારમાં પક્ષીઓ ઘણાં આવે અને અંગ્રેજોના સમયથી ખુદ અંગ્રેજો, રાજા-મહારાજાઓ અને બીજા અનેક શિકાર-શોખીનો આ વિસ્તારમાં પક્ષીઓનો શિકાર કરતા. સ્થાનિક લોકો પૈસા મળે એ લાલચે શિકારીઓને મદદ કરતા. મહારાજશ્રીએ ગામડે ગામડે ફરીને લોકોને સમજાવ્યા કે પક્ષીઓનો શિકાર ન થવો જોઈએ. કોઈએ શિકારીઓને મદદ ન કરવી અને શિકારીઓને સમજાવીને અટકાવવા જોઈએ. મહારાજશ્રીએ આ વિષયમાં જાગૃતિ લાવીને લોકોને બહુ દૃઢ મનોબળવાળા બનાવ્યા હતા. વળી એ કોમનું સદાચાર અંગે બંધારણ પણ ઘડી આપ્યું હતું. આનું પરિણામ કેટલું સારું આવ્યું તે મહારાજશ્રીએ પોતે જ વર્ણવેલા એક પ્રસંગ પરથી જણાશે.

એક વખત અમદાવાદના એક વયોવૃદ્ધ પારસી ગૃહસ્થ પોતાની મોટરકારમાં આ બાજુ પક્ષીઓનો શિકાર કરવા આવ્યા. પરંતુ કેટલાક જુવાનિયાઓએ એમની મોટર અટકાવી. એટલે પારસી બુદ્ધાએ હાથમાં બંદૂક લઈ તેઓને ગોળીએ વીંધવાનો ડર બતાવ્યો. પણ યુવાનો ડર્યો નહિ અને આઘા ગયા નહિ. ત્યાં તો ગામલોકોને ખબર પડી અને ઘણા માણસો ભેગા થઈ ગયા. તેઓ બધાએ જુવાનિયાઓનો પક્ષ લીધો. પારસી બુદ્ધા વિચારમાં પડી ગયા કે આ તો આખું ગામ બદલાઈ ગયું

છે. જે લોકો શિકારમાં સાથ આપવા પડાપડી કરતા હતા તેઓ હવે શિકારનો વિરોધ કરી રહ્યા છે. લોકો સાથેની વાતચીતમાં તેમને મહારાજશ્રીએ આ બધી સદાચારની પ્રવૃત્તિ કર્યાનું જાણ્યું ત્યારે તેઓ આશ્ચર્યચકિત થઈ ગયા, તેમનું હૃદય પીગળ્યું. પોતે શિકાર ન કરવાનો સંકલ્પ કર્યો અને પોતાની પાસે જે કંઈ રકમ હતી તે ગામના લોકોને આપી દીધી અને એનો ઉપયોગ ઢોરોનો પાણી પીવાનો હવાડો બાંધવા માટે ખરચવાનું કહ્યું.

એક વખત અમદાવાદના ગોરા અંગ્રેજ કલેક્ટર પોતાના સાથીદારો સાથે પક્ષીનો શિકાર કરવા આવ્યા. ગામના લોકોને ખબર પડી. મહારાજશ્રી પણ ત્યાં જ હતા. મહારાજશ્રીએ એ કલેક્ટરને બહુ સમજાવ્યા પણ તે માન્યા નહિ. એવામાં એક ગ્રામજન કલેક્ટરની આડો આવીને ઊભો રહ્યો અને કહ્યું, 'પહેલાં મને મારો, પછી પક્ષીઓને' એટલે તે કલેક્ટરે બંદૂક મૂકી દીધી. પણ કલેક્ટરના સાથીદારોએ આઘાપાછા જઈ શિકાર માટે ગોળીઓ છોડી. એના ધડ ધડ અવાજો સંભળાતા હતા. પણ સૌના આશ્ચર્ય વચ્ચે એક પણ પક્ષી પડ્યું નહિ. એટલે ઝંખવાણા થઈ કલેક્ટર પોતાના સાથીઓ સાથે પાછા વળ્યા.

પ્રજામાં જ્યારે અન્યાય થાય, સમજાવવા છતાં દુરાચાર અટકે નહિ ત્યારે મહારાજશ્રી વિશુદ્ધિકરણ માટે ગાંધીજીની જેમ પોતાના અંતરાત્માને અનુસરી ઉપવાસનું શસ્ત્ર અજમાવતા. એક વખત મહારાજશ્રીનો મુકામ એક ગામમાં હતો ત્યારે એક દિવસ લાલજી મહારાજના પંથના કેટલાક સાધુઓ ઘોડા ઉપર ત્યાં આવ્યા હતા. તેઓએ પોતાના ઘોડા ખુલ્લી જગ્યામાં બાંધ્યા હતા. રાતને વખતે એક ચોર એક સારા ઘોડાને ઉપાડી ગયો. બીજે દિવસે સવારે ખબર પડી કે એક ઘોડાની ચોરી થઈ છે. ગામમાં તપાસ કરી પણ ક્યાંયથી ઘોડો મળ્યો નહિ. એ સાધુઓએ મહારાજશ્રીને વાત કરી. સાંજે મહારાજશ્રીએ પ્રાર્થનાસભામાં જાહેર કર્યું કે જ્યાં સુધી ઘોડો મળશે નહિ ત્યાં સુધી પોતે ઉપવાસ કરશે. આથી ગામના લોકોમાં દોડાદોડ થઈ ગઈ. ઘોડો નહિ મળે તો પોતાના ગામની આબરૂ જશે. રાતને વખતે મહારાજશ્રી ઉતારાના મકાનની ખુલ્લી ઓસરીમાં સૂઈ ગયા હતા. અડધી રાતે એક માણસ મહારાજશ્રી પાસે આવ્યો. પોતે ઘોડાની ચોરી કરી તે કબૂલ કરીને મહારાજશ્રી પાસે વ્રત લીધું કે હવેથી પોતે ઢોરચોરી નહિ કરે. સાધુઓને પોતાને ઘોડો મળતાં હર્ષ થયો અને સંતબાલજી મહારાજશ્રીના ઊંચા ચારિત્રથી અને આવી સેવાથી તેઓ પ્રભાવિત થયા હતા.

ચોરી કરનારે ચોરી કબૂલ કરી હોય અને ચોરી ન કરવા માટે મહારાજશ્રી પાસે પ્રતિજ્ઞા લીધી હોય એવા તો કેટલાયે પ્રસંગો નોંધાયા છે.

મીરાંબહેને એક પ્રસંગ નોંધ્યો છે. એક વખત મહારાજશ્રી કલકત્તામાં હતા ત્યારે સવારે કોઈ એક ભાઈને સાથે લઈને ગોચરી વહોરવા નીકળ્યા. ગોચરી વહોરીને તેઓ ઉતારે પાછા ફરતા હતા ત્યાં તો તેમને થાક લાગવા માંડ્યો. ઉતારે જેમતેમ પહોંચ્યા અને ગોચરીની ઝોળી મૂકીને તેઓ પાટ પર સૂઈ ગયા. તેઓ જાણે બેભાન જેવા થઈ ગયા. તરત મીરાંબહેન ડોક્ટરને બોલાવી આવ્યાં. ડોક્ટરે તપાસીને કહ્યું, 'હમણાં અહીં આવો રોગચાળો ચાલે છે. ઈજેક્શન લેશે એટલે એક-બે દિવસમાં સારું થઈ જશે. ગભરાવાની જરૂર નથી.'

જાગૃતિ આવતાં મહારાજશ્રીએ મીરાબહેનને કહ્યું, ‘હું જે ગોચરી લાવ્યો છું તે બહાર સરખી જગ્યા જોઈને, ખાડો કરીને એમાં પરઠવી દો.’

મીરાબહેને કહ્યું, ‘ખાવાનું છે, તો જમીનમાં દાટી દેવા કરતાં ગાય કે કૂતરાને ખવડાવીએ તો શું ખોટું ?’

મહારાજશ્રીએ કહ્યું, ‘જૈન સાધુનો એ આચાર નથી. મળેલ ભિક્ષાત્રનું દાન કરવાનો અમને અધિકાર નથી. કોઈ એમ કરે તો એમાંથી આગળ જતાં ઘણા અનર્થ થાય. ગૃહસ્થો ગોચરી વહોરાવતા બંધ થાય.’

એ ગોચરી ભૂમિમાં ભંડારી દેવામાં આવી. ત્રણેક દિવસ પછી મહારાજશ્રી સ્વસ્થ થયા. આહાર લેતા થયા. શરીરમાં શક્તિ આવી. ત્યાર પછી તરત મહારાજશ્રીએ પોતાને ગોચરી ભંડારી દેવી પડી એ નિમિત્તે પ્રાયશ્ચિત્ત તરીકે ત્રણ દિવસના ઉપવાસ કર્યા હતા.

‘સંત પરમ હિતકારી’માં શ્રી મનુભાઈ પંડિતે ઘણા પ્રસંગો નોંધ્યા છે.

એક વખત પૂ. મહારાજશ્રી સૂરત જિલ્લામાં ઊંડાર કરી રહ્યા હતા. વેડછીના શ્રી જુગતરામભાઈ દવેને મળવાની એમને ઇચ્છા હતી. તેઓ મઢી ગામમાં પધાર્યા ત્યારે જુગતરામભાઈ પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા. એમણે મહારાજશ્રી સાથેની વાતચીતમાં એ પણ કહ્યું કે આ બાજુના આદિવાસી લોકો દાડૂ છોડતા નથી. ઘરે ખરાબ ગોળનો દાડૂ બનાવે છે. વળી વેપારીઓ પણ ખરાબ ગોળનો વેપાર કરીને સારું કમાય છે.

વ્યસનમુક્તિ એ મહારાજશ્રીની પ્રવૃત્તિઓમાંની એક પ્રિય પ્રવૃત્તિ હતી. એમણે સમગ્ર પરિસ્થિતિ બરાબર સમજી લીધી. રાત્રે પ્રાર્થનાસભામાં એમણે પોતાના વક્તવ્યમાં જુગતરામભાઈની ચિંતા વ્યક્ત કરી. એમણે ધર્મ અને નીતિની સમજ પાડી. મહાજનનો ધર્મ સમજાવ્યો. એમનું વક્તવ્ય અત્યંત પ્રેરક હતું. એની શ્રોતાઓ ઉપર ભારે અસર પડી. એક પછી એક વેપારીએ ઊભા થઈ ખરાબ ગોળ ન વેચવાની ત્યાં જ પ્રતિજ્ઞા લીધી. એમાં એક પારસી સજ્જન પણ હતા.

આમ મઢીમાં જે પરિણામ આવ્યું તેથી પ્રેરાઈને મહારાજશ્રીએ ઠેઠ ખાનદેશ સુધીના વિહારમાં એક મહિના સુધી રોજ રાત્રે પ્રાર્થનાસભામાં મધનિવેધનો સારો પ્રચાર કર્યો અને એનું ઘણું જ સારું પરિણામ આવ્યું. કેટલાયે આદિવાસીઓએ આજીવન દાડૂ ન પીવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી હતી.

શિયાળાના દિવસોમાં એક વખત મહારાજશ્રીને રાતની પ્રાર્થનાસભા પછી એક માણસે ગામને પાદર આવવા વિનંતી કરી. મહારાજશ્રી ગયા. કોળી પગીની જાતના કેટલાક લોકો ત્યાં બેઠા હતા. એમાં એકે ગામના મુખીના જ બે બળદ ચોર્યા હતા. ચોરનાર કાળુ એના બાપ કરતાં પણ જબરો અને માથાભારે હતો. પરંતુ મહારાજશ્રીએ એને માથે હાથ મૂકી, આશીર્વાદ આપી એને અને એના સોબતીઓને ગુના ન કરવા અને મુખીના બળદ પાછા મૂકી આવવા સમજાવ્યું હતું. આ રીતે ગુનાહિત માનસવાળા નીચલા થરના લોકોને પણ મહારાજશ્રી પ્રેમથી સુધારતા હતા.

મહારાજશ્રી સૂરતના રસ્તે ગુજરાતમાંથી મહારાષ્ટ્રમાં વિહાર કરી રહ્યા હતા ત્યારે વેડછીમાં જુગતરામભાઈને મળીને આગળ વધતાં વ્યારા, સોનગઢ વગેરે આદિવાસી ગામોમાંથી તેઓ પસાર થયા હતા ત્યારે આદિવાસીઓ એમનું સ્વાગત કરવા આવતા. જંગલમાં લાકડાં કાપનાર આદિવાસીઓનું મુખ્ય શસ્ત્ર તે કુહાડી. આ વિસ્તારમાં જ્યારે જ્યારે મહારાજશ્રી પસાર થતા ત્યારે આદિવાસીઓ એમનું સ્વાગત કરવા રસ્તાની બેય બાજુ હારબંધ ઊભા રહી જતા. તે વખતે તેઓ પોતાની કુહાડીને ચકચકિત કરીને લાવતા અને સ્વાગત વખતે ખભા પાસે હાથ રાખી કુહાડી ઊંચી રાખતા. સેંકડો કુહાડીઓ સાથેનું આવું સ્વાગતનું દૃશ્ય વિરલ હતું.

જીવનની ઉત્તરાવસ્થામાં રૂઢિચુસ્ત સમાજમાં મહારાજશ્રી માટે પહેલાં જેટલો વિરોધ હતો તેટલો રહ્યો નહોતો. એમના કાર્યથી સમાજ પ્રભાવિત થયો હતો. પછી કેટલાંયે નગરોમાં સંઘ મહારાજશ્રીને પોતાના ઉપાશ્રયમાં પધારવા અને વ્યાખ્યાન આપવા માટે વિનંતી કરવા લાગ્યા હતા.

મહારાજશ્રી ‘વિશ્વવાત્સલ્ય’માં વખતોવખત વિનોબાજી માટે આદરભાવપૂર્વક લખતા અને એમની પ્રવૃત્તિઓની ભારે અનુમોદના કરતા. વિનોબાજીએ ભૂદાનની જે ઝુંબેશ ઉપાડી હતી તેમાં ગુજરાતમાં સંતબાલજીએ મહત્વનું કાર્ય કર્યું હતું. પોતાના પ્રદેશનો જમીનનો લક્ષ્યાંક પૂરો નહોતો થતો તો મહારાજશ્રીએ એ માટે ઉપવાસની જાહેરાત કરી અને ઉપવાસ શરૂ થાય તે પહેલાં લક્ષ્યાંક પૂરો થઈ ગયો હતો. વિનોબાજીએ ૧૯૭૯માં ગોવધબંધી લાવવા માટે જ્યારે આમરણાંત ઉપવાસની જાહેરાત કરી ત્યારે સમગ્ર દેશમાં ચિંતાની લાગણી પ્રસરી ગઈ હતી.

એ વખતે મહારાજશ્રીએ વિચાર્યું કે વિનોબાજીના ઉપવાસ અટકાવવા હોય તો એની સામે કંઈક આત્મિકબળ હોવું ઘટે. મહારાજશ્રીએ પોતે વિનોબાજીના ઉપવાસ ચાલુ થાય તે પહેલાં એકવીસ દિવસના ઉપવાસની જાહેરાત કરી. વિનોબાજી અને સંતબાલજી ક્યારેય એકબીજાને મળ્યા નહોતા, છતાં વિનોબાજી પ્રત્યેના અને એમના સેવાકાર્ય પ્રત્યેના આદરભાવ સહિત મહારાજશ્રીએ એકવીસ દિવસના ઉપવાસ કર્યા હતા. એમના જીવનની આ મોટામાં મોટી તપશ્ચર્યા હતી. પરંતુ એનું એવું સરસ પરિણામ આવ્યું કે સરકાર અને અન્ય નેતાઓની ખાતરીથી વિનોબાજીએ આમરણાંત ઉપવાસ કરવાનું બંધ કર્યું. મહારાજશ્રીને પણ એથી અત્યંત હર્ષોલ્લાસ થયો. મહારાજશ્રીના ઉપવાસની બહુ કદર થઈ. શ્રી વિનોબાજીનાં અંતેવાસી શ્રી નિર્મળાબહેન દેશપાંડેએ લખ્યું હતું. ‘પૂજ્ય વિનોબાજી કે પ્રતિ આપકી જો અપાર આત્મીયતા હૈ વહ ઇતિહાસ મેં અદ્વિતીય માની જાયગી.’

મહારાજશ્રીએ ઇ. સ. ૧૯૬૮નું ચાતુર્માસ થાણા જિલ્લામાં તારાપોર પાસે ચિંચણામાં એટલે કે ચીંચણીમાં કર્યું. તે વખતે સમુદ્રકિનારે આવેલું શાંત, રમણીય અને વાડીઓનાં વૃક્ષોથી ભરચક આ સ્થળ સ્થિરવાસ માટે એમને ગમી ગયું. ૧૯૬૯નું ચાતુર્માસ પાસેના વાણગામમાં કર્યું. પરંતુ ચાલીસ વર્ષના સતત વિહાર પછી એમનું શરીર થાક્યું હતું. તેઓ સ્થિરવાસ કરવા ઇચ્છતા હતા. મુંબઈના પ્રાયોગિક સંઘે ચીંચણીમાં બંગલો, અન્ય મકાનો, કૂવો, કંપાઉન્ડની ભીંત અને વિવિધ પ્રકારના વૃક્ષો તથા ખેતીલાયક જમીન સાથેની એક વાડી પસંદ કરી. ૧૯૭૦થી મહારાજશ્રીએ ત્યાં સ્થિરવાસ કર્યો. એનું નામ રાખ્યું ‘મહાવીરનગર આંતરરાષ્ટ્રીય કેન્દ્ર.’ મહારાજશ્રીની ભાવના એને એક આંતરરાષ્ટ્રીય કેન્દ્ર તરીકે વિકસાવવાની હતી. પરંતુ એમનું એ સ્વપ્ન સાકાર થયું નહિ.

મહારાજશ્રીમાં વિચારશક્તિ, લેખનશક્તિ, કવિતાશક્તિ, શાસ્ત્રાભ્યાસ ઇત્યાદિ હતાં. એમણે ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર, દસવૈકલિક સૂત્ર અને આચારંગ સૂત્રનો સમર્થ અનુવાદ કર્યો છે. ‘અપૂર્વ અવસર’નું સુંદર વિવેચન કર્યું છે. ધર્મપ્રાણ લોકશાહ, ‘જૈન દૃષ્ટિએ ગીતાદર્શન’ વગેરે ગ્રંથો લખ્યાં છે. ચીંચણીમાં ૧૯૮૨ સુધીના આ સ્થિરવાસ દરમિયાન એમણે ‘વિશ્વવાત્સલ્ય’ સામયિક ચલાવવા ઉપરાંત, ‘તત્ત્વાર્થસૂત્ર’નું ગુજરાતી ભાષાન્તર, ‘વિશ્વવત્સલ મહાવીર’ જેવું દીર્ઘકાવ્ય ઇત્યાદિનું લેખનકાર્ય કર્યું હતું. એમણે પર્યાસથી અધિક નાનામોટા ગ્રંથોની રચના કરી છે.

v;tu a;rt;; a;ike...

CHILDREN'S CORNER

Dear Young friends,

While explaining Pnachkalyänak Poojan in the last issue, we had pointed out that the five occasions of

the Lords, viz. conception, birth, initiation, omniscience and liberation are sacred and blissful. You may therefore be interested to know about the dates of those Kalyänaks during the current year. Since June would be over by the time you read this, we are giving below the dates when Kalyänaks are going to occur during the remaining period of this year. The information may also be of interest to your elders.

Month	Date	Day	Indian Month	Tithi	Name of Tirthankar	Kalyänak	
July	12	Tuesday	Äshädh Sud	6	Mahävirsuwämi	Conception	
	15	Friday		8	Neminäth	Liberation	
	20	Wednesday		14	Väsupujyaswämi	Liberation	
	23	Saturday	Äshädh Vad	3(2)	Shreyänsnäth	Liberation	
	27	Wednesday		7	Anantnäth	Conception	
	28	Thursday		8	Naminäth	Birth	
August	29	Friday		9	Kunthunäth	Conception	
	7	Sunday	Shrävan Sud	2	Sumatinäth	Conception	
	10	Wednesday		5	Neminäth	Birth	
	11	Thursday		6	Neminäth	Initiation	
	13	Saturday		8	Pärshwanäth	Liberation	
	19	Friday		15	Munisuvratswämi	Conception	
September	26	Friday	Shrävan Vad	7	Shäntinäth	Conception	
	27	Saturday			Chandraprabhswämi	Liberation	
	27	Saturday		8	Supärshwanäth	Conception	
	12	Monday	Bhädrapad Sud	9	Suvidhinäth	Liberation	
	October	3	Monday	Bhädrapad Vad	30	Neminäth	Omniscience
		17	Monday	Äso Sud	15	Naminäth	Conception
22		Saturday	Äso Vad	5	Sambhavnäth	Omniscience	
29		Saturday		12	Padmaprabhswämi	Birth	
					Neminäth	Conception	
					Padmaprabhswämi	Initiation	
November	31	Monday		13	Padmaprabhswämi	Initiation	
	2	Wednesday		30	Mahävirsuwämi	Liberation	
	4	Friday	Kärtik Sud	3	Suvidhinäth	Omniscience	
	13	Sunday		12	Arnäth	Omniscience	
	21	Monday	Kärtik Vad	5	Suvidhinäth	Birth	
	22	Tuesday		6	Suvidhinäth	Initiation	
December	26	Saturday		10	Mahävirsuwämi	Initiation	
	27	Sunday		11	Padmaprabhaswämi	Liberation	
	10	Saturday	Märgshirsh Sud	10	Arnäth	Birth	
	11	Sunday		11	Arnäth	Initiation	
					Mallinäth	Birth	
					Mallinäth	Initiation	
					Mallinäth	Omniscience	
					Naminäth	Omniscience	
	14	Wednesday		14	Sambhavnäth	Birth	
	15	Thursday		15	Sambhavnäth	Initiation	
	26	Monday	Märgshirsh Vad	10	Pärshwanäth	Birth	
	27	Tuesday		11	Pärshwanäth	Initiation	
28	Wednesday		12	Chandraprabhswämi	Birth		
29	Thursday		13	Chandraprabhswämi	Initiation		
30	Friday		14	Sheetalnäth	Omniscience		

Indira Mansukhlal Doshi Memorial Trust
A non-profit tax-exempt organization
931 Goldenrod Lane
Lake Forest, IL 60045

Send Comments & Suggestions to:

Manubhai Doshi - Editor

Tel: 847-735-0120

mansukhdoshi@yahoo.com

Dilip Shah - Sub-Editor

Tel: 847-821-7460 dashah@comcast.net

Rajnikant & Chandan Shah - Sub-Editors

Tel: 630-876-1279 rtshah41@yahoo.com

Indrajit Shah - Sub-Editor

Tel: 847-895-2645 ishah@att.net

Dr. Chandrakant Shah - Sub-Editor

Tel: 847-517-3324 cshah@joltmail.com

Neha Shah - Jr. Editor

Tel: 630-789-4588

www.jsmonline.org

Printed by Kishor & Trupti Kuvadia at Sir Speedy Printing, 311 South Wacker Drive Chicago, Il 60606

.....Countinued from page 3

because Ächäryas like Räjendrasuri and Jaychandrasuri do not object to the use of Dev Dravya for other wholesome purposes.

In light of this discussion let us consider what should be the approach of Jain Societies in America. Most of them did not have the concept of Dev Dravya till recently. As such, their income was put to use for any purpose relating to the community. The people, who came from India during last few years, are tradition oriented. They were taken aback to notice the use of Dev Dravya for other purposes and strongly objected to it. When they pointed out that the use of Dev Dravya for other purposes would lead to the deluding Karma for 7000 trillion Sägaropams, the office-bearers of the Societies became cautious and have been increasingly resorting to the conventional view. Who would dare to make use of the money for other purposes, if he has to face such a long-lasting Karma? Moreover, most of the Jain Societies are still in need of more resources for expansion, renovation and maintenance of their temples.

The main question is, 'Can Dev Dravya be used for other purposes?' As said above, there are no canonical strictures against other uses. Moreover, Jainism does permit the change in approach in view of changes in Dravya (subject), Kshetra (place), Käl (time) and Bhäv (mode). Whatever the stipulations might have been made earlier, the time and place have changed. Our approach should change in lieu thereof. In spite of that, if the office bearers of a Society want to refrain from using Dev Dravya for other purposes, they can at least keep in mind the above-cited view of Ächärya Vallabhsuri. A substantial part of the income of Jain societies arises from Poojans associated with conception, birth and initiation of the Lords, e.g. celebration of Mother's dreams, Snättra Poojä, Indra Mahotsav, etc. Since those celebrations pertain to pre-Kaivalya stages, the income therefrom should remain exempt from the purview of Dev Dravya. That would also apply to the income from the rituals performed in front of the idol with Ängi, because that represents a pre-initiation state of the Lords.